

[...] Majdnem két évtized kellett ahhoz, hogy az új művészgeneráció újabb és újabb teoretikus kísérletek után az új stílus kialakításának szükségességét felismerje. Kétségtelen, hogy a mi nemzedékünk évszázadok meghajszoltságát kínlóda át ez alatt a két évtized alatt. De bizonyos, hogy a mi fiatalságunkkal új fejezete kezdődött el az emberi közösség fejlődésének.

Ennek az átalakulásnak a tünetei a művészet területén mutatkoztak meg először. Néhéz volt rajtunk a múlt s a huszadik század szelleme kegyetlenül, barbár élniakarással felkiáltott: Gyűjtsátok fel a könyvtárakat és romboljátok le a múzeumokat! Milyen gyekekromantikának és vadember rikácsolásnak tűnik fel előttünk ma. És mégis azokat illeti a legnagyobb dicséret, akik nemcsak a könyvtárak megkövesedetten erős életét, hanem a velük szembenálló maguk gyöngességét is észrevették és világgá hirdették. Marinetti első manifesztumából, ha még olyan kiválasztottan erős szavakat használt is, nem a felszabadult öröm, hanem a kétségbeesett vergődés kiáltott, S ez az artikulátlan kiáltás csodálatosan erős visszhangra talált az egész világ fiatal művészeinél. A világ érett volt a megváltozásra. Ami a polgári társadalom tudattalanjai alatt rágódott, ami meglazította a családi élet patriarkális szokásait, ami elbetegítette a kisipart, ami megérezte velünk a kivilágított lagúnák bűzét, az most hangot és színt kapott a többé összeférni nem tudó erőttől. Nem a filozofikus tudás, hanem az ösztönös tett volt ez a felkiáltás. Nem új rendet követelő forradalom, hanem a saját bajaira ráeszmélt ember minden meglévő ellen való lázadása. Mint amikor a fiú először találkozik a nemiségével, elveszti kiiskolázott fejét és megtalálja helyette teljes önmagát, Marinettiék 1909-ben lerészegedetten, egy bolond autókirándulásra így találkoztak az uralkodó törvényekből kiszakadt ösztönös magukkal. A halott Róma előtt felfedezték magukban és a pókhálók és esztétikai dogmák alá rejtett világban a mozgást. S ha nem is tudatosan, de magában ebben a tényben már benne volt az új művészet mai hitvallásának a magja: az ember és a kozmosz. Természetesen ez a hitvallás semmivel sem újabb, mint amilyen régi maga a művészet.

De végre, hogy visszaérkeztünk a művészethez!

Tudjuk, hogy milyen keveseknek sikerül semlegesíteniük magukban az iskolában be magolt leckéket és így a felraktározott múltból eljutniuk önmagukhoz. A legtöbb gyerek, aki két látó szemmel jött a világra, az iskolákban elveszti látóképességét, s idegen sémákban éli ét az életet, anélkül, hogy csak egyszer is folytatni tudná azt a tiszta és öröms embert, aki diáksága előtt volt. És hány „művész” van olyan, aki a könyvekbe és múzeumokba konzervált idegen erőkn kívül még semmit sem vett észre a világban. A futuristáké a dicséret, mert bennük az új művésznemzedék elérkezett önmagához. Néhány esztendőn át Amerikában és Párisban csakúgy, mint az ázsiai Oroszországban élt és verekedett a múlttal önmaga életenergiáinak az érvényesüléséért a futurizmus. Még nem fekszik előttük az egyenesre sikerült út isten országa felé, de a kapuk nyitva vannak. Fusson, akinek futhatnékja van. Ahogyan később a társadalom gazdasági és politikai területein életre-halálra menő tétekben indult meg az osztályharc, ugyanúgy a művészet területén is talán még soha nem látott vehemenciával tört ki az öregek és fiatalok, a múlt és jelen közötti küzdelem. Nyílt sisakkal a teljes győzelemért indult meg a harc. S most a rosszakaratúakkal együtt megállapíthatjuk, hogy a futurizmus nem ért el a győzelemig.

De nemcsak rosszakaratúnak, hanem valóban süketnek és vaknak is kell annak lennie, aki el nem ismeri, hogy a klasszikus művészet hatóerői az utóbbi húsz esztendőben erősen a háttérbe szorultak, s nincs ország és nincs város, ahol az új művészeti törekvéseknek művelői és elismerői ne lennének.

De továbbmehetünk és azt mondhatjuk: az új művészet ma már nemcsak az esztétika merev törvényei alól szabadította föl magát, de ami erejét, elhivatottságát, időszerűségét leginkább bizonyítja, nagy hatással van életünk egész stílusára, a mesterember

munkái, a tömegáruk, mindennapi használati tárgyaink sem tudták kivonni magukat hatása alól. [...]

Valaki azt veti ellenem, hogy gondoljam meg, az utóbbi húsz év alatt legalább kétszer annyi új iskola hirdette ki magáról az egyedül üdvözítő igét, és uram isten, hol vannak azóta valamennyien ezek az izmusok, hát jelenthet ez egyebet, mint az új művészet csődjét? Ettől a nagyon okos ellenérvelőtől egyszerűen azt kérdezem: tudja-e, hogy a Lux mosópor feltalálása óta évenként hoznak forgalomba újabb és újabb mosóporokat s az egyik vevő az egyiket, a másik a másikat, végül együttesen szidják és átkozzák az összes mosóporokat – s hogy ebből azt következteti-e az ellenérvelő, hogy az asszonyok hamarosan vissza fognak térni a szapulófához? Nem, semmi kétség, az átkozott mosóporok egymásra licitálása nem a szapuláshoz való visszatérést fogja eredményezni, ellenkezőleg már eddig is eredményezte azt, hogy a mosónő felényi fáradtsággal, fele idő alatt kétszer annyi ruhát tud megfehéríteni, mint mondjuk, tíz év előtt, mikor még csak az „Asszonydicséret” elnevezésű mosóport ismerték. Itt tehát egy szinte ugrásszerű fejlődést, a már meglévő értékeknek újabb és újabb értékévé való összevonását kell látni. A kérdés nem a mosóporok csődje, hanem a mosásnak minél könnyebbé tétele. Azt hiszem, ezzel a nagyon is profán példával sikerült megvilágítanom az új művészet saját iskoláit öltő fejlődését. Mert itt sem az a kérdés, hány iskola változását kell a halottsiratók örömeire összeadnunk, hanem hogy produkált-e kész eredményeket az új művészet, s hogy az emberi szellem fejlődésében mit jelent az a maga egészében. Van, él és az új embertípus lényegében gyökeredzik. Az iskolák pusztulása nem az új művészet halálát, hanem türelmetlen élni akarását, még mindig ki nem merített erőit dokumentálja. Egy generáció életén belül tucatnyi úton tucatjával indultak meg a keresők, hogy megtalálják kinyilatkozni akarásuk egységes formáját, amit a művészet legdestruktívabb szakasza, az impresszionizmus az orruk előtt kevert el értelmetlen és rendszertelen masszává. [...]

(1926. 2.)

HATVANY LAJOS

A polgár válaszüton

(Részlet)

[...] 1918 egynémely kommunista kísérleteinek félelmes közép-európai emlékéből s az orosz kommunista uralom immár nyolc esztendejének minden polgári társadalmat visszariasztó eleven példájából szívja életerejét a polgárság kárára a polgári reakció. Ezt a félelmet a szocialista is érzi. Ő, aki a háború előtt még fennen gúnyolta a liberális polgárt s a háború utáni nagy világalakulásra készülődött fel, kormányban és ellenzékben ma éppolyan bénult, mint a polgári demokrácia. Ezzel az általános tehetetlenséggel szemben mit ér a történelem ismerete? Mit ér, hogy nem csupán az eseményeket tudom, de értem a törvényt is, mely az eseményeket uralja?

Marx szerint 1848 jelentősége abban áll, hogy az osztályokat engesztelhetetlen harcban egymással szembeállította.

Lassalle szerint 1848 februárjában kezdődő történelmi korszakban egyetlen olyan állam sem tud fennállani, akár demokratikus, akár köztársasági szervezetű, amely a munkásosztály politikai alapelvét nem akarja érvényesíteni vagy megtartani a társadalomban.

A Heinék, Börnék, Michelet-k, Lamartine-ok, Victor Hugók szabadelvű polgári forradalmasságának 1848 óta nincs folytatása. A mai polgári gondolat megtagadja a racionalizmust és a klerikalizmussal ölelkezik. Egy rajnai protestáns nehéziparos mondotta nekem, hogy katolikus lesz, mert csak a papság bír a munkássággal.

Az engesztelhetetlen harcban mint ez a nehéziparos, mint a jövő ellen szegülő osztálytudatos polgár álljak-e ki a proletár ellen? Avagy pedig érvényesítsem alapelvét annak az osztálynak, mely a magam osztályának nem csupán tőkéjét és hatalmát, hanem in-